

Евровизия – сцената на европейците

Деница Брезоева,

студент - бакалавър по Етнология, ВТУ

Песенният конкурс Евровизия е почти непознат за българската аудитория форум. Поради слабия интерес, той не е бил задълбочено изследван от етнологите в България. Вдъхновение за настоящия труд е репликата на британския журналист Пади О'Конел, че Евровизия „може да бъде изследвана. Трябва да бъде изследвана! Това е историята на модерна Европа“ [“East vs West” 2011]. Тазгодишният знаменателен 60-годишен юбилей на шоуто е също така повод за създаването на труда.

Евровизия е голямата международна сцена, на която европейците взаимно опознават своите културни характеристики; арената, чрез която се сближават, а понякога демонстрират своите вражди. Използван е за укрепването на националната идентичност и за създаване на паневропейска такава. Конкурсът е средството да се предават глобални послания чрез езика на музиката. Той често се превръща в отражение на стария континент и събитията, които го спхождат през десетилетията. Евровизия далеч не е просто песенна надпревара, а един многопластов европейски микрокосмос.

Изследването цели да хвърли нов поглед върху потенциала на евровизионната сцена като универсален способ за комуникация. Събирателският процес включва използването на журналистически статии и документални телевизионни програми, свързани с Евровизия, както и самите издания на конкурса. За структурно-функционалния анализ са употребени етнологичните методи наблюдение и беседа, а дългогодишният интерес на автора към темата дава основание широко да се работи и по метода на рефлексията.

Исторически очерк: След края на Втората световна война, когато разпокъсана Европа е все още във възстановителен процес, Европейският съюз за радио и телевизия (ЕСРТ) излъчва специална комисия, която да изнамери начин за сплотяване на страните, членувачи в него. Амбициозният проект се оказва много успешен и в Лугано, Швейцария през 1956 г. се провежда първото издание на Евровизия. В него взимат

участие седем държави. В интервю 87-годишната Лис Асия си припомня: *„Хората бяха много щастливи да слушат хубава музика, да виждат положителни лица, да усещат, че всичко това се случва. Те се отваряха един към друг отново. Беше приказно чувство. Много се радвам, че бях първият победител за моята малка страна Швейцария и за Европа, разбира се.“* [“East vs West” 2011] Това показва, че още в самия си зародиш Евровизия успява да вдъхне надежда за по-човешко и приятелско бъдеще на континента. Изданието бързо привлича голям интерес и в следващите десетилетия последователно се включват много други европейски страни.

През този исторически период обаче, Европа е разделяна от „Желязната завеса“, като в Евровизия взимат участие единствено държавите от Западния блок и някои неутрални. Нещо повече, по време на Студената война Източният блок постепенно започва да губи културната битка, а в нея Евровизия се явява едно от оръжията на Запада. Според Доналд Сасун Евровизия „може да бъде разглеждана и като опит да се установи западно-европейска идентичност срещу комунизма“ [“East vs West” 2011]. Лидерите на ХХ в. са съвсем наясно с нейното влияние. Източният блок решава за най-удачно да създаде своя имитация на конкурса. Така през 1961 г. се провежда за пръв път Сопотският международен фестивал в Полша, по-късно заменен от т.н. Песенен конкурс Интервизия. Както твърди Каталин Миклоси, *„те искаха да предоставят нещо свое, да кажат: Ние също можем да ви забавляваме, не само Запада. Ние също можем да произвеждаме наша си популярна музика“* [“East vs West” 2011]. През 1980 г. след стачка на полските работници е сложен край на Интервизия, а Евровизия не просто надживява своя източен еквивалент, но и набира все по-голяма популярност. Това е една от символичните победи на Запада срещу Изтока, предричащи и понататъшния изход от Студената война.

След промените в Европа през 1989 г. Евровизия посреща много нови попълнения, идващи от бившия Източен блок. През 2005 г. България също за пръв път изпраща свои представители. През 2015 г. бе направен прецедент – далечна Австралия бе поканена за участие в 60-годишното юбилейно издание на конкурса.

Аудиторията на Евровизия дава възможност на държавите-участнички да покажат своите достижения в сферата на музиката. Затова те често изпращат най-обещаващите си или вече утвърдени изпълнители. Някои от артистите придобиват международна слава именно след своята изява в надпреварата. Такива са шведите от

АББА, победителката за Швейцария Селин Дион, ирландецът Джони Лоугън и много други. Както твърди един събеседник, *„дори човек, който не следи конкурса, знае коя е Кончита“*. Мащабността на тази музикална „олимпиада“ задължава много високо ниво на организация. Друг събеседник разказва: *„Още от първото ми гледане на Евровизия бях впечатлен от заснемането и играта на камерите. Дотогава не бях гледал нещо подобно, толкова лъскаво и професионално направено, камо ли в български ефир“*. Затова голямата евровизионна сцена се явява и арената, на която различните националности правят опит да затвърдят мястото си в Европа. За целта те с различни способности демонстрират пред останалите възприятието си за своята идентичност, онова което е най-представителна извадка, според тях, от същността им.

Идентичността в Евровизия: „Представителната идентичност“ е нещо обичайно, дори логично, за подиума на Евровизия. Страните често залагат на мотиви от родния музикален и танцов фолклор за утвърждаване на своя принос към голямото европейското семейство. Това става по-осезаемо към края на ХХ и началото на ХХІ в., когато в надпреварата се включват почти двойно повече държави и започва един засилен процес на взаимно опознаване.

През 1994 г. Ирландия е домакин и специално за интервала в Евровизия е сътворен танцът Riverdance. Оттогава той придобива международна популярност и става един от символите на ирландската фолклорна култура. През 1996 г. Ирландия отново залага на келтската си идентичност и печели с етно-баладата „The voice“. Нейният компонент *„Чуй, дете мое - ти ми каза/ Аз съм гласът на твоята история/ Не се страхувай, последвай ме“* прави индиректна препратка към ирландските корени.

Скандинавските държави също понякога си служат с вдъхновение от свето нордическо наследство. През 2006 г. Норвегия се представя с етно-песента “Alvedansen” /в превод: „Елфски танц“/, в която изпълнителката пее на диалектен норвежки. През 2009 г. Александър Рибак прави рекордна победа с песента „Fairytale“, в която звучната му цигулка покорява Европа.

Едни от най-ярките примери за „представителна“ идентичност в образа на модернизирани фолклор идват обаче от Балканите. През 2005 г. Гърция печели с етно-поп песента „My number one“. На сцената се развихря хореография, която включва традиционен гръцки танц и имитация на критска лира. Гърците имат маниер в използването на елементи от своя фолклор в Евровизия още от дебюта си през 1974 г.,

когато на сцената прозвучава бузуки. При своето домакинство през 2006 г. интервалът на финала в Атина е наречен „4000 години гръцка песен“. С това Гърция напомня на останалите за своя изконен принос към музикалното изкуство за Европа и света.

През 2003 г. нейната съседка също печели с етно-поп песен. Турция бързо осъзнава, че ориенталската ѝ култура е онова, което я прави интересна за европейците. През 2009 г. източната държава се опитва да повтори победата си с песента „Düm Tek Tek“, при сценичното изпълнение на която са използвани елементи от турските народни танци, а изпълнителката е облечена в bellydance костюм.

През 2006 г. албанската песен „Zjarr E Ftohtë“ съдържа елементи от автентично албанско пеене, а изпълнителят е придружен на сцената от гайдар и беквокалист в автентични традиционни костюми. Подобно е решението на Хърватия през същата година. В изпълнението на песента ѝ участват беквокали и музикант на гусла в далматински носии.

Молдова печели овации с етно-пънк песен през 2005 г. Освен групата, на сцената присъства възрастна жена в традиционно облекло, която бие тъпан. През 2009 г. молдовската песен се нарича „Hora din Moldova“/в превод: „Хоро от Молдова“/, където участниците изпълняват фолклорен танц под звуците на родна мелодия. На стилизирани етно-елементи в музиката и облеклото залага и Армения през 2009 г, както и редица други държави. Примерите за такава „представителна“ идентичност са много и България не прави изключение в това отношение. Нашите изпълнители през 2007 г., 2009 г. и 2013 г. са убедени, че българският фолклор е марката, с която трябва да се извява страната.

Някои държави изпитват потребност от „представителна“ идентичност, за да разчупят негативните стереотипи за себе си. При Азербайджан конкурсът Евровизия дори се превръща във въпрос национална кауза. През 2011 г. държавата успява да извоюва победа и приема правото да домакинства. За да не се злепостави в очите на цяла Европа, Азербайджан се наема със строежа на арена, където да се проведе събитието. „Кристал хол“ възлиза на стойност от стотици милиони евро. Освен това правителството нарежда събарянето на старите блокови постройки в близост до арената, защото те не са „представителна“ идентичност на Азербайджан. Страната се смущава от социалистическото си минало, което гостите от Европа могат да видят. Според събеседник *„Азербайджан имат много кривици – права и свободи, диктатори,*

конфликти със съседни държави, но е факт, че полагат изключително сериозни по мащаб и последователни във времето усилия, за да оставят този имидж назад. Вместо това промотират красотите на родината си, пращат хубави песни на Евровизия и искат държавата им да се асоциира с “Land of Fire” (в превод: „Огнена страна“), забележителностите и бляскавия Баку. (...) Това, което показаха на света по време на Евровизия, беше един уникален и космополитен град – мост между древно и съвременно. Ако аз бях западен инвеститор като гледам продукта Азербайджан, доста сериозно бих си помислил дали да не инвестирам в тази държава, представляваща се и работеща по този целенасочен начин.“

За разлика от тях, през 2013 г. шведите в лицето на водещата Петра Меде на шега си признават: „Печелейки този конкурс, ти получи шанса да домакинстваш шоу, което не можеш да си позволиш.“ На Запад ситуацията въобще е малко по-различна. За победителката през 2010 г. Томас Шрайбер твърди: „Лена е една модерна представителка на Германия, а не типичната блондинка, облечена в дирндл, която да потвърди киселото клише“ [“East vs West” 2011]. Повечето западни държави не изпитват необходимост да представят себе си чрез своя фолклор, защото техните отличителни белези са отдавна утвърдени в Европа.

Евровизия е свидетел и на опитите на някои страни да представят наднационална идентичност. През 2010 г. Сърбия се явява с песента “Ovo je Balkan” (в превод: „Това е Балканът“). През 2009 г. Румъния изпраща песента “The Balkan girls” („Балканските момичета“). Нюанси на панславистична идентичност у поляците се открояват в песента им “My Słowianie” (в превод: „Ние, славяните“) през 2014 г., в която заявяват: „Това е нашата гореща славянска кръв /Това е нашият славянски повик.“

Реалността на континента Европа понякога силно проличава в песните, участващи в конкурса. Както твърди Карън Фрикер, „вградено е в ДНК-то на конкурса песните да означават повече от музика – техните текстове, техният символизъм и тяхното сценично представяне. Те означават повече, защото артистите не представят себе си, а своите нации. Не забравяйте, че името на тяхната държава, а не тяхното име или това на песента, за която се гласува, се появява на екрана.“ [Fricker, 2015]

Европейската реалност в песните: Немалко са случаите, когато страните се възползват от тази международна трибуна и изпращат песни, които да ангажират европейската общественост с наболял проблем.

През 1976 г. Гърция отваря пред Европа своята рана чрез песента „Panagia mou” (в превод: „Богородице“), която е демонстрация на несъгласието си с турската инвазия в Кипър. В нея се заявява:

Това не е къмпинг за туристи, ох, Богородице!

Те са само бежанци.

Богородице, майко моя, утешни сърцето ми! (x2)

И ако видиш разбити руини, ох, Богородице!

Те не са от друга епоха.

Изгорено е с напалм, ох, ох, Богородице!

От вчера има безброй потрошени скали.

Споменаването на Божата майка също е неслучайно. То подсказва дълбоките културни различия между исляма на турските заселници в противовес на традиционното гръцко православие в Кипър. Молитвата към Нея е и молитва към Европа, посредством еуровизионната сцена да се обърне внимание на случващото се на острова.

През 1980 г. Норвегия се представя с песента „Sámiid Ádnan“ (в превод: „Саамска земя“), която подкрепя гладната стачка на саамските активисти срещу план за изграждане на ВЕЦ в Лапландия. Свeрг Кьeлсберг заявява: „*Пред парламента, където те стояха, йойкът им се чуваше ден и нощ*“, а Матис Хета е облечен в традиционен саамски костюм и изпълнява йойк – саамският музикален фолклор. Целта да се подсили ефекта на посланието, като се добави и доза автентичност.

Една от най-емблематичните песни в Евровизия е „Insieme: 1992” (в превод: „Заедно: 1992“). Тя е изпълнена от италианеца Тото Кутуньо през 1990 година, скоро след свалянето на социалистическите режими в източна Европа. Това е песен, която проектира бъдеще, защото числото в името ѝ се отнася за годината, когато е било

планирано да се изгради Европейският съюз. Текстът ѝ е ясен израз на европейската солидарност и силна прегръдка за строшилия своите окови източен европеец:

Заедно, обедини се, обедини се, Европа!

С теб, толкова далечен и различен.

С теб, приятел, когото мислех, че съм загубил.

Аз и ти, ние имаме една и съща мечта.

Заедно, обедини се, обедини се, Европа! (...)

Ние сме все по-свободни.

Вече не е мечта и ти вече не си сам.

Ние сме все по-обединени.

Подай ми ръка и ще видиш, че летиш.

Европа вече не е далеко.

Това е една италианска песен за вас.

Заедно, обедини се, обедини се, Европа!

Песента на Норвегия от същата година е озаглавена „Brandenburger Tor” (в превод: „Бранденбургската порта“). Тя празнува едно историческо събитие, осъществено само месеци преди конкурса, а именно разкриването на Бранденбургската врата под руините на съборената Берлинска стена:

Беше късно през декември.

Ние споделяхме това с целия свят.

Войници разбиваха телените огради.

Хора се катереха по Стената.

Издигаща се в сърцето на Берлин,

ние можехме да видим Бранденбургската порта.

Хайде да отидем до Бранденбургската порта!

Ръка за ръка, като че ли беше вчера.

Мечтите се сбъдват пред Бранденбургската порта.

Ние виждаме Бранденбургската порта!

Беше време да се подготвим.

Чакахме този момент да дойде.

Хората се смеят и танцуват с непознати.

Децата играят през граничната линия.

Заслепени само от сълзи след толкова много години.

Ние сме най-сетне пред Бранденбургската порта!

Така европейската реалност през 1990 г. и атмосферата на приемственост в голямото европейското семейство е пресъздадена на сцената на Евровизия.

През 1993 г., при разпада на Югославия, в Евровизия дебютират Словения, Хърватия и Босна и Херцеговина. Последните две към този момент все още воюват за своята независимост. Песента, която изпращат босненците, се нарича “Sva bol svijeta” (в превод: „Всичката болка на света“). Тя цели да вдъхне надежда и кураж у страдащото население в тази размирна точка на Балканите, а също така и да акредитира Босна пред Европа и света. Фрагментът „*Все още имам сили, за да победя/ Ако бяхме заедно, по-лесно щеше да е*“ може да се тълкува и като молба за не само морална помощ в конфликта. Послание за душевен мир и хармония носи хърватската песен “Don’t ever cry” (в превод: „Никога не плачи“) през същата година:

Дай ни мир, дай ни мир.

Небе от любов, небе от любов.

Никога не плачи, никога не плачи. (...)

Никога не се сбогувай, мое хърватско небе!

В тази песен хърватите търсят признание в единствения безпристрастен свидетел – небето, защото земята може да е спорна, но само то знае и вижда кому принадлежи тя.

През 2009 г. Грузия прави отявлена провокация към страната-домакин Русия с името на своята песен - „We don't wanna put in”, една фонетична игра на думи, която ще рече „We don't want Putin” (в превод: „Не искаме Путин“). Това изразява отношението на грузинците към тогавашния руски министър-председател, няколко месеца след Руско-грузинската война в Южна Осетия. ЕСРТ приканва да бъдат направени корекции върху песента, но Грузия предпочита да се откаже от участие и да заплати неустойка, отколкото да обезличи своето послание.

През 2007 г. Украйна изпраща атрактивна песен със звучното име „Dancing Lasha tumbai”. Всъщност това също е един фонетичен подбор, който звучи повече като „Russia, goodbye!” (в превод: „Русия, довиждане!“). Това се потвърждава и от спонтанната реплика на руски език, която Верка Сердючка добавя по време на изпълнението си: „Русские, русские, ну, ну, ну!” (в превод: „Руснаци, руснаци, хайде, хайде!“). По този начин изпълнителят привидно ги приканва да танцуват на песента му, но в действителност това е заявление да оттеглят намесите си във вътрешните дела на Украйна.

През 2015 г. се отбелязват 100 години от „първия геноцид на XX век“, както го нарече папа Франциск – арменският. По този повод арменската телевизия решава да събере шестима етнически арменци от пет континента. Името, което е избрано за специално сформирания група, е „Генеалогия“. Тяхната песен е в един почти заповеднически тон:

Времето лети, а ти продължаваш да си мислиш, че заблуждаваш сърцето си.

Затова... Не отричай! Никога не отричай! Чуй, не отричай!

Такова е настойчивото искане на Армения към Европа и онези, които вече цял век продължават да отричат арменския геноцид.

Съвсем реално „Евровизия е като микрокосмос на историята на Европа. Всичко, което се е случило в миналото, се отразява в песните и гласуването“ [“How to win Eurovision” 2013].

Европейската реалност в гласуването: Широко се дискутира формирането на блокове от държави, които редовно взаимно си разменят високи точки. Такива са т.н. Скандинавски блок, Югославски блок, Съветски блок, Балтийски и други. В тях винаги присъстват съседни държави или принадлежащи към един и същ историко-географски регион. Британецът Пол Джордан е категоричен, че този феномен е на културна основа: *„Балканските държави едва преди около десетилетие бяха въввлечени в пълномащабна война и въпреки това, тук те гласуват една за друга на Евровизия. Това политика ли е? Бих казал, че е нещо далеч по-малко пикантно... това е културата“* [Dr. Eurovision 2013].

В един международен форум, какъвто е и Евровизия, всеки интуитивно наднича в „паницата“ на своя съсед – онзи, с когото има изградена от векове традиция на общуване, конкуренция или сътрудничество; онзи, когото познава най-добре. Сходните музикални и визуални предпочитания, общият мироглед, понякога и близките езици неминуемо повлияват в гласуването на държавите, споделящи един и същ европейски ареал.

Музиката в Евровизия често се оказва най-добрият посланик. През 1982 г. Германия извоюва първата си победа с *“Ein bisschen Frieden”* (в превод: „Малко свобода“). Изпълнителката Никол с насълзени очи споделя в интервю: *„Това, което ме докосна най-много, бяха 12-те точки от Израел, въпреки нашата тъмна история с тази страна. Това беше едно протягане на ръка за мир“* [“East vs West” 2011].

През 2003 г. публиката силно аплодира моментът, когато говорителят на Кипър съобщава: *„Европа, мир за Кипър... Турция – 8 точки!“*. Противоречията между двете страни са превъзможани на сцената на Евровизия.

Не така стоят нещата със случая Армения - Азербайджан. Двете кавказки държави не поддържат дипломатически отношения поради конфликта им за областта Нагорни Карабах. Спорът е пренесен на сцената на Евровизия през 2009 г. Азербайджанецът Ровшан Насърли споделя пред репортер: *„Когато дойде ред на изпълнението от Армения, азербайджанската телевизия спря излъчване. Затова в знак на протест аз гласувах за Армения“* [“Eurovision’s dirty secret Azerbaijan” 2012]. Общо 43-ма азери дават своя глас за Армения и това се разглежда от властимащите органи в Баку като акт на държавна измяна и родоотстъпничество. При съобщаването на вота, арменската говорителка Сирушо преднамерено държи в ръцете си папка, на

чийто гръб е изобразена скулптурата „Татик папик“ – един от символите на Нагорни Карабах. Когато през 2012 г. Азербайджан е домакин на конкурса, Армения се оттегля от участие, завръщайки се през следващата година в Швеция. Така на сцената на Евровизия двете страни открито демонстрират своите непреодолими вражди.

Потвърждава се, че „Евровизия е една контактна зона между европейските култури, на чиято сцена се разиграват променящите се реалности в съвременна Европа“ [Fricker 2015]. Шестдесет години Евровизия – шестдесет години история на Европа.

Библиография:

“East vs West”. *The Secret History of Eurovision*. Dir. Stephen Oliver. BBC Worldwide. 2011. Writ. Stephen Oliver, Phil Craig. Contr. Paddy O’Connell, Lys Assia, Donald Sassoon, Katalin Miklossy, Thomas Schreiber, Nicole Hohloch et. al.

Eurovision’s dirty secret Azerbaijan. *Panorama*. Rep. Paul Kenyon. Prod. Howard Brandburn. BBC One. 2012.

Dr. Eurovision. Eurovision: It’s all political though isn’t it? BBC. 10.05.2013. Извлечено от: <http://www.bbc.co.uk/blogs/eurovision/entries/18aa5cc2-0f94-3882-9c57-07fdec46dc5b>

Fricker, Karen. What Eurovision has taught us about Europe. Eurovision Song Contest: 60th Anniversary Conference. London. 24.04.2015.

How to win Eurovision. Present. Creg James, Russel Kane. Prod. Tom Cohen. Executive Prod. Mark Cossey. BBC Three. 2013.